פרקי אבות

א. שייכותו של „עולם הבא" למסכת אבות

מנהג ישראל, שלפני כל פרק מפרקי אבות אומרים את המשנה[1] „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר[2] ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר". שמכך מובן, שתוכן המשנה (אודות השכר של כל יהודי לעולם הבא) נוגע ביחוד כהקדמה ללימוד מסכת אבות.

וצריך להבין: הרי עולם הבא הוא השכר על כל עבודת התורה ומצות לכל פרטיה – לא רק על קיום „מילי דאבות" – ואם כן, מדוע אומרים משנה זו דוקא[3] כהקדמה ללימוד מסכת אבות[4]?

ב. שני קצוות בתוכנה של מסכת אבות

בנוגע להוראות של מסכת אבות מצינו שני קצוות:

מצד אחד, תוכן המסכת הוא – בלשון ר' עובדיה מברטנורה[5] – „מוסרים ומדות" שאינם „ממצות התורה", ועד ש„חכמי אומות העולם גם כן חברו ספרים .. שבדו מלבם בדרכי המוסר כיצד יתנהג האדם עם חברו"; שההכרח להזהר מענינים אלה הוא מצד חומריות ושפלות האדם העלולים להביא למדות רעות...[6].

אך לאידך אומרים חז"ל[7], „האי מאן דבעי למהוי חסידא [=הרוצה להיות חסיד, עליו] לקיים .. מילי דאבות", כלומר, שההוראות של מסכת אבות שייכות לדרגת „חסיד", העובד את ה' לפנים משורת הדין.

שני קצוות אלה מצינו גם בנוגע ללימוד מסכת אבות:

מהטעמים שלומדים מסכתא זו בשבתות בין פסח לעצרת דוקא, הוא, כיון שזהו זמן בו מתעוררות „התאוות הגופניות", ולכן לומדים מסכת זו שהיא „מלאה תוכחות ומעוררת האדם לרדוף אחר כל מדה טובה..."[8].

אמנם לאידך, מנהג ישראל הוא, כי כל יהודי – מהקטן שבקטנים, הנמצא רק בתחילת העבודה, עד הגדול שבגדולים, הנעלה לגמרי מ„תאוות

---

1) סנהדרין ר"פ חלק.

2) ישע' ס, כא.

3) ואדרבה, מכיון שקיום מילי דאבות שייך ל„מאן דבעי למהוי חסידא" (ב"ק ל, א) – מובן, שעבודתו אינה (ע"מ לקבל פרס) בשביל השכר דעוה"ב, כ"א לשמה.

4) בפשטות י"ל, כי מכיון שהוראות דאבות הן מילי דחסידותא, יש מקום לטעות שאינן שייכות לכאו"א מישראל: ולכן מקדימים משנה זו המדברת ע"ד מעלת „כל ישראל" (שלכולם יש חלק לעוה"ב), שמזה מובן שביכולת כ"א מישראל (ומחובתו) לקיים מילי דאבות. וראה לקמן בפנים סעיף וא"ו.

5) בריש המס'.

6) ראה בארוכה דרך חיים להמהר"ל בריש המס', בביאור משנה זו.

7) ב"ק שם.

8) מדרש שמואל בהקדמה.

הגופניות" – לומדים פרקי אבות בזמן זה.

וההסבר בשני הקצוות והקשר ביניהם – טמון בהקדמה „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא", כדלקמן.

ג. עולם הבא – שכר לגוף על קיום המצוות

ויובן זה על פי הביאור הידוע במשנה[9]:

"עולם הבא" פירושו – עולם התחיה*[9], נשמות בגופים. וזהו החידוש במשנה „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא": השכר[10] של גן עדן – עולם הנשמות – אינו שוה ב„כל ישראל" (ועד שישנם כאלה אשר כלל אינם זוכים לגן־עדן[11]); לעומת זאת העולם הבא – עולם התחיה, כשהנשמות יהיו בגופים – הוא (בעיקרו) „בשוה לכל ישראל"[12], „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"[13].

הטעם לכך הוא*[13]: השכר שבגן עדן – נשמות בלי גופים – הוא (בעיקר) על לימוד התורה[14], הקשור בעיקר לנשמה (ולכח השכל שלה); אך תחיית המתים היא בעיקר שכר על קיום המצות, הנעשות עם ובאמצעות הגוף דוקא (שלכן מקבלת הנשמה את השכר על כך כאשר היא ביחד עם הגוף)*[14].

ומאחר ובהשגת התורה קיימים (וצריכים להיות[15]) הבדלים בין יהודי אחד לשני, ועד – מן הקצה אל הקצה[16], לכן „כל ישראל" אינם שוים בשכר עבודה זו – גן עדן;

מה שאין כן עיקר קיום המצות הוא ענין של עשיה, שבאפשרותו של כל אחד לעשותו, וכל יהודי אכן עושה זאת

---

9) עייג"כ הל' תשובה להרמב"ם פ"ג (ה"ו ואילך) ופ"ד. חיבור התשובה להמאירי. ועוד.

9) רע"ב (ועוד) סנהדרין שם. מדרש שמואל כאן. וראה הנסמן בתשובות וביאורים סי' ח. הערה 1. וראה לקמן הערה 26.

10) ראה בהבא לקמן: תו"א יתרו עג, ב (וראה לקו"ת שלח מו, ד). ד"ה כי ישאלך עטר"ת וה"ש"ת פ"א. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קיב ואילך. וראה בארוכה תשובות וביאורים שם*.

11) ראה חגיגה (טו, ב) דלולי תפלת ר"מ לא הי' אחר נכנס לג"ע. וראה חגיגה (שם, א) „נטל חלקו וחלק חברו (הרשע) בג"ע".

12) ל' הלקו"ת שם. וראה המשך תער"ב שם, דאף שגם בתחה"מ יש חילוקי מדרי' מ"מ יש חילוק בזה בין ג"ע לתחה"מ, עיי"ש.

13) ויש אלה שלמעלה מדרגא זו – בן עוה"ב ומזומן לחיי עוה"ב (ראה שער מאמרי רז"ל לסנהדרין שם). וי"ל דבכלל מאתיים מנה.

*13) בד"ה כי ישאלך הנ"ל (וראה תו"א שם) מבאר הטעם, כי בג"ע מאיר מבחי' ממכ"ע שיש בה התחלקות, ובתחה"מ – מבחי' סוכ"ע שלמעלה מהתחלקות ולכן מאיר לכל ישראל בשוה. אבל מובן, שסיבת החילוק בין השכר דג"ע ותחה"מ היא מצד החילוק בהעבודות המביאות ב' סוגי שכר הנ"ל, כדלקמן בפנים (ולכאורה כ"ה הפי' במ"ש בתו"א שם: ובבחי' זו אפי' פושעי ישראל מלאים מצות כרמון. וראה אמ"ב שער הק"ש פכ"ה).

14) להעיר אשר בג"ע ישנו לימוד התורה (תניא פמ"א (נח, סע"א) מגמ' וזהר. וראה מקומות שבהערה הבאה) ואין שם קיום מצות.

*14) ראה אגה"ק סי"ז. ובארוכה – סהמ"צ להצ"צ מצות ציצית פ"א. ד"ה כי ישאלך הנ"ל. ובכ"מ.

15) שהרי לשלימות הקומה צ"ל ראש כו' ורגל.

16) ראה סד"ה בשעה שהקדימו תער"ב. ועוד.

*) אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' קמב. המו"ל.

בפועל ומקיים מצוות, עד (כמאמר רז"ל[17]) שאפילו פושעי ישראל „מלאין מצוות כרמון" – ומכיוון שעבודת המצות קיימת בכל ישראל[16], לכן „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא".

ד. כל יהודי חש את כוונת העצמות

אמנם צריך להבין:

היות ועיקר תשלום השכר הוא בזמן (שלאחר) תחיית המתים, מובן, שהשכר שבתחיית המתים נעלה יותר מהשכר בגן־עדן – כיצד זה מתיישב איפוא, עם כך שגן־עדן הוא שכר על אופן עבודה נעלה יותר (השגת התורה) שאינו שייך בצורה שוה בכל יהודי, ואילו השכר של תחיית המתים הוא על עשיית המצוות, עבודה „פשוטה" בהרבה, שלכן קיימת בכל ישראל?

הביאור בזה:

למרות שהטעם החיצוני לכך שכל ישראל שוים בעניני עשיה, הוא מכיון שהעשיה נמוכה מכל הכחות, שכן זהו ענין שאינו מכריח רגש הלב ולא הבנה והשגה שבמוח – אמנם הטעם הפנימי לכך, הוא מצד המעלה שישנה בעשיה – ובלשון המשנה במסכת אבות[18] המעשה עיקר:

פנימיות הכוונה העליונה היא, שישראל יעשו דירה לו יתברך בתחתונים, בעולם־הזה התחתון שאין תחתון למטה ממנו[19], וכמאמר[20]: סוף מעשה במחשבה תחלה. וכוונה זו מתבצעת בעיקר על־ידי העבודה של מעשה המצות, שעל ידם נפעל בירור וזיכוך הגוף ועניני העולם, כמבואר בתניא[21] בארוכה.

ומכיון שכל ישראל הם – בלשון הכתוב (המובא כריאה במשנתנו) – „נצר מטעי מעשה ידי" של הקדוש־ברוך־הוא – מרגיש כל יהודי כוונה זו ומבצעה בפועל. בדרגת ה„גילויים" קיימים הבדלים בין יהודי אחד לשני (ועד שיכול להיות אחד שכלל אינו כלי אליהם), אך בשייכות לכוונת העצמות „לעשות לו יתברך דירה בתחתונים" – שזה נרגש בעצמיותו של היהודי – בזה כל ישראל שוים[22].

ה. בחירת הקב"ה – בגוף של יהודי

זהו גם הטעם לכך שתשלום השכר בעולם הבא הוא לנשמות בגופים דוקא:

מצד זה שכוונת הקדוש־ברוך־הוא היא שתהיה לו דירה בתחתונים, משתקף הדבר גם בישראל[23] – שהם

17) חגיגה בסופה.
18) פ"א מי"ז.

19) תניא פל"ז.
20) פיוט לכה דודי. וראה תו"א ר"פ ויגש. ועוד.
21) פל"ז.
22) להעיר מהמבואר (תו"א יד, ב. ד"ה חכמות בחוץ תרצ"ד (סה"מ קונטז' ח"ב) פ"ב) שהמאור הוא בהתגלות ולכן ש"ש שגור בפי כל.
23) להעיר ממכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר (נדפס ב„התמים" ח"א ע' ל') דכשם שבעולמות התכלית הוא עוה"ז התחתון כמו"כ בהאדם התכלית הוא בעיקר כח המעשה, ע"ש.

כביכול דבר אחד עם העצמות – שבחירת הקדוש־ברוך־הוא בהם היא (לא רק בחירת נשמתם, אלא גם) בגופם[24];

[שלכן גם גופו של היהודי הוא מציאות נצחית שאינה נפסדת, וכידוע[25] ש„עצם לוז" אינה נפסדת, ומ„עצם לוז" זו יבנה הגוף כולו בתחיית המתים].

ולכן, כאשר תסתיים העבודה של בירור וזיכוך העולם, והעולם יהיה דירה לו יתברך – תבוא לידי גילוי גם בישראל בחירת הקדוש־ברוך־הוא (גם) בגופם, שלכן החיים נצחיים של עולם הבא יהיו (גם) בגוף.

ו. „להתפאר" דוקא ב„מעשה ידי"

על פי זה יובן מדוע מקדימים משנה זו (כל ישראל) ללימוד מסכת אבות:

כדי לבאר כיצד קיום ולימוד מסכת אבות – המביא לבירור וזיכוך חומריות הגוף – נוגע לכל יהודי, מקדימים ש„כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (עולם התחיה, נשמות בגופים), מאחר ש(גם) הגוף של „כל ישראל" הוא „מעשה ידי" של הקדוש־ברוך־הוא[26];

ואדרבה, דוקא ב„מעשה ידי" קיים ה„להתפאר", לפי שדוקא „סוף מעשה" הוא „במחשבה תחלה".

ולכן שום יהודי אינו יכול להבטל ממנה[27], שלא לקיים מילי דאבות – ובשני הקצוות:

אין גוף שאינו יכול להתברר, כי גופו של כל יהודי הוא מעשה ידי הקדוש־ברוך־הוא, ולא שייך שלא יוכל להתברר[28]. ויתירה מזו: להיותו מעשה ידיו של הקדוש־ברוך־הוא הרי בודאי „בל ידח ממנו נידח"[29], ובסופו של דבר בודאי יתברר;

ולאידך: עבודה זו אינה „נמוכה מדי" עבור איזה יהודי שיהיה. ואדרבה, ה„מילי דחסידותא" האמיתי הוא העבודה בבירור וזיכוך הגוף[30], כי דוקא

---

24) תניא פמ"ט. ובארוכה – ס' השיחות תורת שלום ע' 120 ואילך.

25) ב"ר פכ"ח, ג. וש"נ. זח"ב כח, ב. ועוד. תוד"ה והוא (ב"ק טז, ב).

26) ע"פ המבואר בפנים – ש„מעשה ידי" קאי על הגוף – מתורץ מה שהתנא מביא גם סיום הכתוב (וכקושיית המפרשים) – כי דוקא מזה מוכח שאיירי בעולם התחי' שהוא נשמות בגופים (משא"כ הלשון „ארץ" אפשר לפרש על ג"ע – ראה לקו"ת ואתחנן ט, א. ועוד).

ועפ"ז מובן מה שהרמב"ם לא גריס סיום הכתוב במשנה (ראה פיה"מ הוצאת קאפח סנהדרין שם. רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח. וראה שינויי נוסחאות למשניות סנה' שם), כי לדעתו עולם הבא קאי על (ג"ע) עולם הנשמות (ראה פיה"מ חלק שם. וראה הל' תשובה פ"ח).

27) אבות ספ"ב.

28) חוץ מאלו שאין להם חלק לעוה"ב (סנה' שם) שגופה כלה (ראה תשובות וביאורים שם אות ד*, וש"נ). וראה לקו"ש חי"ח ע' 409 הערה 71 ובשוה"ג שם. ואכ"מ.

29) ראה עד"ז תורת שלום ע' 135. וראה שם ע' 11.

30) ראה גם לקמן ע' 444. ולהעיר ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (נדפס בקונטרס ומעין ע' 17. היום יום בתחלתו): להמשיך בחי' עומק ופנימיות

---

*) אגרות קודש שם ע' קמח ואילך. המו"ל.

ב„מעשה ידי" ישנו ה„להתפאר", וכנ"ל ש„סוף מעשה במחשבה תחלה".

(ממאמר* ושיחת ש"פ אחרי תשל"ג)

תורת ה' .. לגרש מאתנו כל מדה רעה ומגונה מהמדות הטבעיות כו' (נת' בשיחת ש"פ וישב תשכ"א).

*) נדפס בקונטרס בפ"ע (קה"ת, תש"נ). המו"ל.